

УДК 378.147

Олександр Євсюков

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ЯК ФАКТОР УСПІШНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянута структура й особливості навчальної діяльності, ґрунтуючись на аналізі різних досліджень, та сформульовані найважливіші особливості навчальної діяльності, які забезпечують формування професійної компетентності студентів інженерно-педагогічних спеціальностей.

Ключові слова: навчальна діяльність, інженер-педагог, професійна компетентність, структурні компоненти, сформованість.

Навчальна діяльність студентів інженерно-педагогічних спеціальностей є свідомим цілеспрямованим процесом формування системи знань і системи умінь, професійно значущих якостей стосовно зовнішніх соціальних вимог. Джерела навчальної діяльності ґрунтуються на вимогах суспільства до професії й особистості фахівця. Навчальна діяльність надає кожному вибір власного шляху вирішення реально існуючої проблеми, спираючись на його здібності, інтереси, ціннісні орієнтири.

Аналіз психолого-педагогічної літератури (О. Леонтьєв, А. Маркова, С. Рубінштейн, Г. Щукіна та ін.) дозволяє стверджувати, що не існує єдиного визначення поняття «професійна компетентність». Це обумовлено не тільки різними підходами до проблеми, але й специфічним її змістом. У педагогічному плані професійна компетентність розглядається як індивідуальна характеристика ступеня відповідності вимогам професії.

Мета статті – обґрунтувати процес формування професійної компетентності інженерів-педагогів.

Предметом навчальної діяльності є досвід суб'єкта, який перетворюється у процесі учіння шляхом засвоєння елементів соціального досвіду, або оволодіння певними способами дій.

Важливою особливістю навчальної діяльності є те, що вона здійснюється у межах навчальної діяльності і виступає як об'єкт управління. Це, у свою чергу, зумовлює низку своєрідних рис навчальної діяльності, які особливо рельєфно виявляються при системному аналізі.

Принцип цілісності системного підходу дозволяє розглядати систему як множину об'єктивно взаємопов'язаних елементів, які утворюють стійку єдність. В. Афанасьєв, визначив «ціле, цілісність як систему, сукупність об'єктів, взаємодія яких зумовлює наявність нових інтегративних якостей, невластивих частинам, що її утворюють» [1, с. 32]. А тому жодна з

особливостей навчальної діяльності не може витікати з властивостей окремих її компонентів. Ці особливості зумовлені навчальною діяльністю як цілісним утворенням. При підготовці функціональні компоненти навчальної діяльності об'єднуються в іншу підсистему – діяльність навчання. Діяльність учіння – «чистий» акт пізнання, який реалізує особистість через засвоєння наявного досвіду. Діяльність навчання спрямована на забезпечення умов успішного здійснення діяльності учіння» [3, с. 81]. Такий розподіл процесу навчальної діяльності ґрунтується на положенні Н. Тализіної про основний (пізнавальний) і допоміжний (обслуговуючий) компоненти діяльності особистості [6].

Необхідно зазначити, що системний розгляд будь-якого об'єкту передбачає аналіз його складових (елементів, компонентів), тобто мова йде про структуру навчальної діяльності. Першим її компонентом є мотивація учіння. Д. Ельконін зазначав, що навчальна діяльність «повинна спонукатися адекватними мотивами. Ними можуть бути лише ті мотиви, які безпосередньо пов'язані з її змістом, тобто мотиви набуття узагальнених способів дій, або мотиви власного зростання, власного вдосконалення» [7, с. 45].

Другим компонентом навчальної діяльності є навчальні задачі, котрі Д. Ельконін вважав основною одиницею навчальної діяльності, а їх метою і результатом є зміна «самого суб'єкта, а не зміна предметів, з якими діє суб'єкт» [7, с. 12]. Видатний психолог пов'язував особливості навчальної діяльності з розв'язанням навчальних задач, які спрямовані на засвоєння певного способу дії, на відміну від задач практичних, спрямованих на отримання результату, який міститься в умовах задачі [7].

Інші автори виділяють змістовний, процесуальний та мотиваційний компоненти навчальної діяльності, пов'язуючи між собою знання, дії й мотиви. Це можна пояснити тим, що будь-яке знання може бути засвоєне на основі відповідних дій; при цьому рівень узагальненості знання, його глибина та перенос залежать від того, на основі яких саме дій засвоювалося це знання. Для засвоєння знань і відповідних дій у студента повинні бути певні мотиви. Одночасно саме характер знань і дій, що засвоюються, є вирішальним чинником формування мотиваційної сфери студентів.

Навчальній діяльності притаманні як загальні риси людської діяльності, так і специфічні її особливості:

- навчальна діяльність, як і будь-яка людська діяльність, має усвідомлений характер (її суб'єкт ставить перед собою певну ціль і володіє здатністю до рефлексії своїх дій);
- як і будь-яка інша, вона має ознаки соціальності, є соціально-нормативною і засвоюваною формою функціонування особистості;
- має перетворювальний характер;
- є вираженням людської активності, стимулюється конкретними

мотивами і спрямована на досягнення певних цілей;

- універсальна, тобто є основою оволодіння будь-якою діяльністю;
- як і будь-який вид діяльності, являє собою складне полікомпонентне утворення.

Таким чином, ми розглянули структуру й особливості навчальної діяльності й можемо дати її визначення, ґрунтуючись на аналізі різних досліджень. Вважаємо, що навчальна діяльність представляє собою взаємодію викладача та студента, спрямовану на активне оволодіння останнім соціальним досвідом і відповідними способами дій, на становлення й зміну студента як суб'єкта учіння, внаслідок чого навчальна діяльність виступає підґрунтям його розвитку.

Мотив реалізується у процесі постановки й досягнення певної мети. Оскільки мета є уявленням про конкретний результат, який треба отримати, то вона виконує спрямовуючу функцію.

Чітко визначена мета немов би структурує усю систему дій, а її нечіткість часто призводить до негативних результатів діяльності. Виникнення ж цілей, їх визначення й усвідомлення називається ціле покладанням, яке має дві форми: самостійне визначення мети в ході виконання діяльності як один з етапів її здійснення або визначення цілей на основі вимог і задач, які визначені іншою людиною.

Реалізація мотивів і цілей навчальної діяльності, розв'язання навчальних задач здійснюється у процесі виконання студентом навчальних дій. Навчальні дії представляють собою конкретні способи перетворення навчальної інформації у процесі виконання навчальних завдань (задач). Зміст і глибина такого перетворення інформації можуть бути різними, воно визначається тим складом способів навчальних дій, яким володіє студент, і ступенем їхньої сформованості. Розмаїття засвоєних способів і гнучкість у їхньому застосуванні значною мірою визначають ступінь складності навчальної діяльності для студента. Конкретні навчальні дії надзвичайно різноманітні, а їхній склад тісно пов'язаний зі змістом розв'язуваних навчальних задач. При оцінці сформованості навчальних дій враховуються ступінь опанованості навчальною дією, можливість її здійснення у нових умовах; ступінь складності розумових операцій, за допомогою яких виконується навчальна дія; усвідомлення способів здійсненої дії; ступінь самостійності студента в процесі розв'язання навчальної задачі.

Успішне виконання навчальних дій можливе при здійсненні контролю за їх виконанням. Функція контролю полягає у постійному простежуванні ходу виконання навчальних дій, своєчасному виявленні різних помилок у їхньому виконанні в порівнянні зі зразками, а також внесенні в них необхідних коректив. Особливості дії контролю в різних студентів можуть бути різними. Вони мають прояв у: спрямованості (контролюється процес виконання дій або лише їхні результати), ступені самостійності його виконання (надає право контролю викладачу або

контролює сам), часу (після дії, у процесі дії і до його початку).

Оцінка виконує функцію підведення підсумків, виконання системи дій та визначення того, правильно або неправильно виконані, а також функцію визначення можливості або неможливості розв'язанням задачі. Підсумкова оцінка немов би санкціонує факт завершення дії (якщо вона позитивна) або спонукає студента до поглибленого аналізу умов задачі й основ своїх дій (якщо вона негативна). Оцінка дозволяє йому адекватно визначати свої можливості у розв'язанні задачі та відповідно до цього планувати свою діяльність. У різних студентів особливості дії оцінки різні. Розходження полягають у тому, чи має (або не має) студент потребу в оцінці своїх дій, спирається на власну оцінку або на оцінні судження викладачів і інших студентів, може або не може заздалегідь оцінити свої можливості щодо розв'язання майбутньої задачі.

Сформованість компонентів навчальної діяльності виявляється в усвідомленому й самостійному їх використанні.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що формування навчальної діяльності взагалі та її компонентів зокрема відбувається у два етапи:

1. мотиваційний, на якому відбувається:

- усвідомлення студентами потреби у навчальній діяльності, її особистої значущості, виникнення пізнавального інтересу (формується мотив);
- постановка цілей навчальної діяльності на основі потреб і мотивів (усвідомлення студентом задачі, яка перед ним постала);

2. процесуальний, який передбачає:

- складання плану, моделей навчальної діяльності, вироблення установок; застосування певних засобів і способів виконання навчальних дій (формування навчальних дій);
- аналіз ходу виконання навчальних дій, порівняння отриманих і кінцевих результатів з метою коригування навчальної діяльності (здійснення контролю та самоконтролю);
- підведення підсумків виконаної системи дій, визначення правильності їх виконання (оцінка та самооцінка).

Навчальна діяльність у процесі свого формування постійно змінюється, перетворюється, переходить з одного стану в інший, більш складний і якісно відмінний від початкового, тобто розвивається.

Навчальна діяльність ґрунтується на таких дидактичних принципах: систематичності і системності у навчанні, активності і самостійності студентів у навчанні, індивідуального підходу до кожного, досвіду діяльності.

Навчальна діяльність, побудована на даних принципах, дозволяє задовольнити потреби у прагненні одержання нових знань, умінь, які

згодом можна застосувати у своїй професійній діяльності. Вона також формує навички творчого підходу до застосування знань, отриманих при використанні нових технологій навчання.

Отже, процес формування професійної компетентності є складним. Процес професійної підготовки студентів, як специфічний вид соціальної діяльності, підпорядковується певним правилам, має свої закономірності й особливості, до яких належать: професійна спрямованість; органічна єдність теоретичної й практичної підготовки, а також обумовленість цілей і завдань професійної діяльності соціальним замовленням суспільства і закріплення їх у законах, наказах; сполучення в завданнях різноманіття складових, котрі визначають поліфункціональність праці та інтегративний характер її результатів; відповідність індивідуальних якостей і дій інженера-педагога висунутим цілям, завданням і функціям. Результатом професійної підготовки є високий рівень сформованості професійної компетентності.

Професійна компетентність є професійно-особистісною, соціально-значущою якісною характеристикою інженера-педагога, який вміє не тільки застосовувати знання, уміння, навички в умовах професійної діяльності, але й розуміє соціальне значення й морально усвідомлює свою діяльність. Професійна компетентність, як інтегрована властивість, орієнтована на неперервне самовдосконалення, самоосвіту, виступає фактором успішності професійної діяльності.

Структурними компонентами професійної компетентності інженера-педагога є: мотиваційно-ціннісний, змістовно-процесуальний і професійно-особистісний, а функціональними – пізнавальний, комунікативний, нормативний і рефлексивний.

Педагогічними умовами, які сприяють формуванню професійної компетентності інженерів-педагогів у процесі навчальної діяльності, є:

- усвідомлення студентами значущості та сутності професійної компетентності;
- включення майбутніх інженерів-педагогів у навчальну діяльність на основі створеної моделі компетентності.

Слід зазначити, що ці умови реалізуються у педагогічному процесі комплексно, вони взаємопов'язані між собою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анциферова Н. И. Развитие личности специалиста как субъекта профессиональной жизни / Н. И. Анциферова // Психологические исследования проблемы формирования личности профессионала. – М. : ИП АН СССР, 1991. – С. 22–42.
2. Виевская М. Г. Формирование готовности будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися : дисс. канд. пед.

- наук : 13.00.01 / Виеская М. Г. – Кривой Рог, 1994. – 165 с.
3. Герасимов А. М. Функциональный игропроцесс в системе подготовки военных кадров / А. М. Герасимов. – М., 1993.
 4. Давыдов В. Г. Методика военно-педагогического исследования / В. Г. Давыдов. – М. : Наука, 1967. – 64 с.
 5. Деркач А. А. Психологические характеристики госслужащих регионального управления и их личностно-профессиональное развитие / А. А. Деркач, В. М. Дьячков // Психология профессиональной деятельности кадров государственной службы. – М., 1996. – 17 с.
 6. Талызина Н. Ф. Технология обучения и ее место в педагогической теории / Н. Ф. Талызина // Современ. высш. шк. – 1987. – № 1. – С. 91–96.
 7. Эльконин Д. Б. Психологические условия развивающего обучения / Д. Б. Эльконин ; под ред. Г. С. Костюка. – К., 1970. – 123 с.
 8. Ягупов В. В. Військова дидактика : навчальний посібник / В. В. Ягупов. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2000. – 400 с.